

cenovému. Hlavním požadavkem při řešení otázky peněz zůstává, jak jsme viděli, aby jednice peněžní sama nekolísala a nerušila daného rovnovážného cenového poměru, aby ceny se upravovaly podněty vycházejícími výhradně jen se strany zboží a se strany statických důchodů a nikoli se strany peněz. Což však neznamená, že by množství obíhajících peněz musilo zůstatí totéž; naopak, viděli jsme, že záchvěvy cenové, způsobené občasným vzestupem a poklesem hospodářských poměrů čili konjunkturami, se dají nejlépe tlumiti zvýšením nebo snížením množství obíhajících peněz, zvláště penězi výpomocnými, doplňkovými, neuhrazenými bankovkami. Ale přes to vyskytlí se, jak svrchu zmíněno, dokonce návrh,*) aby se nastoupila při řešení problému stálosti cen a ochrany jich proti konjunkturám náporům cesta opačná, aby se totiž měnila hodnota peněžní jednice: zvyšovala se, když konjunktura stoupá, a snižovala se při jejím poklesu, tak že by ceny statků zůstávaly číselně nezměněny a byly tímto způsobem chráněny před konjunkturálními pohyby a tlumily by konjunkturální výchylky samy. Při prvním způsobu, dosud užívaném, vydávají-li se výpomocné bankovky, mírní se chvilkové náběhy k vzestupům cenovým, jejichž prvotný podnět vychází od zvýšené poptávky po statečích, vyvolané zvýšenou, rychlejší produkcí, v druhém případě zvyšuje se hodnota směnné jednice peněžní, aby cenová čísla mohla zůstatí táz.

Úvěr.

Se zřetelem na produkci třeba lišiti úvěr dvojího druhu. Buď jde o úvěr zakladatelský, který převádí nové drobné úsporné kapitály z rukou strádálů, kteří nechťí nebo nemohou podnikati, do rukou podnikatelů a umožňuje jim zvětšovati hlavně trvalejší zařízení podniku a rozšiřovati tedy produkci více než by byli s to z vlastního svého jmění, anebo je jen úvěrem pomocným, kterým si opatřují podnikatelé buď rovněž z úsporných kapitálů nově vzniklých anebo z kapitálů trvajících a jen dočasně nevyužitých krátkodobé výpomoci na nákup surovin, výplat mezd a ostatních běžných výloh produkčních, aby mohli za dosavadních svých produkčních zařízení více produkovati, než vlastní jejich oběžný kapitál dopouští, anebo aby mohli produkci dříve opěťovati, než ještě vyprodali zásoby z produkce předešlé.

*) Irving Fisher, The purchasing power of money. (R. 1911.)

Při úvěrech zakladatelských mělo by býti pravidlem, aby úvěr byl poskytován na takovou dobu, jako průměrem trvají ona trvalejší zařízení produkční, jež zaň byla vybudována, po případě na dobu, v níž může podnikatel z úroků vlastních kapitálů a z podnikatelských zisků vypůjčený peníz pravděpodobně splatiti. Nejlépe všem těmto podmínkám vyhovují nevypověditelné hypotekární zápůjčky, vyplácené zástavními listy, dále dílčími dlužními úpisy železničními. Tyto zápůjčky a úpisy se totiž pravidelně ročně umořují a umožňují dlužníkovi, že může svůj dluh vskutku spláceti z ročních zisků, kdežto věřitel může odprodejem nebo postupem těchto úpisů zápůjčku kdykoli realizovati. U průmyslových podniků je tento způsob úvěru méně obvyklý, jistě ne na prospěch průmyslového podnikání.

Nevypověditelný hypotekární a obdobný úvěr má arcit pro věřitele to nebezpečí, že nemůže se domáhati své pohledávky, i kdyby pozoroval, že majetek, který je zárukou jeho pohledávky, schází a bude zničen snad dříve, než jeho pohledávka bude splacena. Ale takové případy jsou celkem výjimečné, a je-li úvěr ten prostředkován výdejem zástavních listů hypotečních bank, přejímají tyto emisní ústavy zároveň záruku za tyto vydané úpisy, tak že je ztráta pohledávky téměř vyloučena. Mimo to mají tyto skripturní úvěry i tu výhodu, že se úsporných vkladů využívá plně, kdežto u hypotekárných zápůjček obyčejných, i když jsou vypověditelné, musí ústav úvěr prostředkující zadržeti nějakou část vkladů v hotových penězích anebo má je míti rozpůjčeny na krátkodobé zápůjčky, aby mohl nárokům vkladatelů vyhověti, poněvadž vklady jsou obyčejně ihned splatny anebo jsou splatny po krátké výpovědi.

Trvalá zařízení produkční budují se tedy buď z vlastních prostředků podnikatelů, jež vznikly úsporami v dřívějších dobách a byly zatím buď vůbec nevyužity, jsouce chovány jako hotovosti peněžní, nebo byly využity jen krátkodobě, anebo opatřuje si podnikatel na vybudování podniku dlouhodobý úvěr ze zmíněných úsporných vkladů cizích. Téměř všechny dosud ze starší doby uspořené kapitály jsou trvale umístěny v pozemcích, v budovách obytných a průmyslových, zařízeních průmyslových, tržebních a dopravních podniků; kupní síla takovýchto finančních kapitálů je v těchto investicích trvale vázána, je jimi vyčerpána a nemůže se objeviti na trhu jako poptavač po oběžných hospodářských statcích a práci ani k účelům produkčním, ani

k účelům konsumním. Převádí-li se vlastnictví těchto zařízení úplatně z ruky do ruky, uvolní se sice tato kupní síla pro dosavadního majitele, ale na druhé straně váže se týž úhrn její novému nabyvateli, tak že na trh oběžných statků a práce nemá tato změna vlastnictví vlivu. Částečně mají arcit přece jen i trvalá zařízení výrobní a obchodní a třecí v nich využitá kupní síla vliv na tento trh. Tato zařízení se musí totiž rok od roku o částky produkcí zničené doplňovati, tento náklad se přesune do ceny produktu a uplatní se tedy na trhu příslušná poptávka po oběžných statečích, na výrobu zničené části strojů potřebných, mimo pravidelnou poptávku, jež je dána důchody.

Národohospodářské důchody stále nově produkcí vznikající jsou zdrojem, z něhož prýští na trhu oběžných hospodářských statků a na trhu práce poptávka. Tyto důchody představuje si národohospodářská theorie jako peníz, který může býti celý stráven, jak víme, a mohl by býti celý vydán k účelům spotřebním a celý třeba ihned utracen bez zřetele k příštím živobytným potřebám dělníkovým. Při tom se tedy jaksi mlčky předpokládá již za této spotřeby důchodů nový pracovní úkon, t. j. kontinuita produkce a kontinuita pracovních výkonů, tak že i kdyby se celý důchod pracovní z minulé produkce vyplývající protrávil, příští produkce by nebyla znemožněna, což s jiného hlediska znamená, že by se musil, nebýti tohoto předpokladu kontinuity práce, zachytiti z pracovního důchodu přece určitý peníz jako nutný náklad produkční užití práce předem, aby pracovní schopnost dělníkova byla do budoucna i po případě na delší dobu zajištěna, trvá-li příslušný děj produkční déle, anebo bychom musili předpokládati, že by lidé mohli býti živi, i kdyby vůbec nepracovali, tedy snad jen z darů přírodních. Jednodušeji řečeno, z národohospodářského důchodu pracovního by se musil zachytiti pro příští produkci a na dobu její rozdělití takový peníz, jako bylo potřebí na mzdu v minulém údobí produkčním.

Předpokládáme-li kontinuitu produkce, jako vskutku v hospodářském životě panuje, a uvážíme-li, jak jsou zkříženy různé druhy produkcí i různé dílky dějů produkčních v tom neb onom druhu produkce, můžeme říci, že se poptávka, národohospodářskými důchody představovaná, uplatňuje na trhu také nepřetržitě a ustavičně zhruba asi stejně. Ale poživatelé důchodů neuplatňují přece jen kupní sílu, která jim je výši celých jejich důchodů k dispozici, úplně, nespotřebují vše k účelům konsum-

ním, nýbrž část této volné své kupní síly uspoří a zvětší z ní své podniky, anebo zapůjčí ji jiným. To jsou svrchu dotčené úsporné kapitály. Ale i tato část důchodů, z níž se pořizují stálejší zařízení produkční, uplatňuje se na trhu oběžných statků a na trhu práce, poněvadž se tato zařízení z nově přibylých úsporných kapitálů teprve vybudují, a k tomu je v poslední řadě potřebí surovin a práce, jen že pokud jde o úvěrové kapitály místo vlastníků jich vystupují na trhu jako poptavači podnikatelé, využívající investičních úvěrů.

Tedy všechny důchody, jak stále nově a nově vznikají, tvoří na trhu oběžných statků poptávku, zakoupené jimi oběžné statky se spotřebují, zanikají. Větší část jich se spotřebuje jako běžný náklad provozovací celého národního produkčního ústrojí, ať již aby udržovány byly hmotné prostředky produkční v neztenčeném stavu, anebo aby zachovány byly pracovní síly a produkční děje v nerušeném ustavičném chodu; kdežto menší uspořená část vystupuje sice také na trhu oběžných statků, ale produkuje se z nich statky trvalejší, hlavně produkční pomůcky, a rozmnožuje se tedy jimi trvale dosavadní hmotné jmění národa.

V pravidelných dobách užívá úvěru téměř každý podnikatel, i sebe zámožnější, poněvadž vydělává se výrobou a tržbou obyčejně poměrně více než stojí vypůjčený kapitál, nehledě ani k hospodářským výhodám, které produkce ve větších rozměrech již sama sebou přináší. Ale arciť musí si býti vědom každý, kdo úvěru užívá, také jeho nebezpečí. Nesmí uživati krátkodobých úvěrů na trvalé investice, jež se jen poněmhu odprodejem produktů mění v prostředky pohotové, nýbrž musí zachovati náležitý poměr mezi oběma druhy jmění v podniku umístěného; a nesmí se dáti zlákatí oběžným úvěrem k zrychlování produkce do té míry, aby produkoval více než může odbyti. Tutěž opatrnost v obou směrech by musil zachovávatí ovšem také podnikatel, který by neužíval úvěru vůbec, jen že u něho nejsou důsledky přece jen tak nebezpečné, prohřeší-li se proti oněm požadavkům opatrnostním.

Úvěrovými kapitály, o nichž jsme dosud jednali, jež mají svůj původ v úsporách důchodových, nemůže však nastati celková nadvýroba v národní produkci právě proto, že nová zařízení produkční a vzrůst produkce se vyvinul a vyvíjí v každé zemi souběžně s tvorbou úsporných kapitálů; také rychlost produkce, jež by mohla rovněž způsobiti časovou nadprodukcí, nemůže

úvěrem vybočiti z dané přiměřené meze, poněvadž i tento oběžný úvěr, pokud jej povolují obchodní banky a jiné peněžní ústavy, aniž by se utíkaly o pomoc k cedulové bance anebo aniž by povolovaly výplaty na osobných účtech jako »ryzí« úvěry, o nichž byla řeč a o nichž se ještě dále zmiňujeme, je obmezen rovněž danými úspornými kapitály. Tyto »reálné« nebo kapitálové oběžné úvěry arcit samy dosti kolísají tím, že jsou někdy vyčerpány až po krajní mez, kterou likvidnost peněžních ústavů připouští, kdežto jindy se splácejí zpět a nevyužívá se jich dostatečnou měrou; příčinou toho jsou vedle sezonních vzestupů a poklesů produkce a odbytu hlavně výkyvy konjunkturální. Proto také tyto »reálné« nebo kapitálové úvěry nemohou způsobiti nějakou inflaci, to jest neúměrný vznik fiktivné kupní síly, jež by totiž nebyla podložena soudobým vznikem důchodů, účastí na produkci získaných a soudobým vznikem hospodářských statků provázených, a není potřebí, aby banky povolující tyto úvěry, žádaly průkaz, že jde o úvěry na zboží. Také arcit je nemyslitelno za pravidelných poměrů měnových a peněžních, že by za dnešní soukromohospodářské úpravy hospodářských styků lidstva mohla nastati inflace důchodová, aby totiž podnikatelé platili někomu důchody, jež by neodpovídaly jeho účasti na produkci, a jež by se tedy v cenách produktu nevracely; vždyť by tímto způsobem rozdávali ze svého kmene majetkového a nemohla by se věc dlouho prováděti.

Mimo uvedené úvěry reálné či kapitálové, ať již zakladatelské nebo oběžné, jimiž se uspořené kapitály čili získaná neuplatněná kupní síla převádí na jiné subjekty, jsou ještě úvěry »ryzí«, jimiž se vskutku tvoří nová kupní síla. Děje se to buď u cedulových bank výdejem neuhrazených bankovek nebo u jiných obchodních bank povolovanými účetními výplatami z příkazů komitentů, jimiž vznikají samým těmto bankám obdobná pasiva jako cedulovým bankám výdejem neuhrazených bankovek.

Vydává-li cedulová banka neuhrazené bankovky, zakládá tím novou kupní sílu, jež by se násilně vtísnila do kupní síly dosavadní, legálně jako produkční důchod vzniklé, a musila by míti za následek, že by se úhrnná síla kupní všech důchodů a dosavad nastřádaných finančních kapitálů reálně snížila, což by došlo výrazu zvýšením cen statků, poněvadž nenastalo zároveň zvýšení zásoby produkovaných statků; toto zvýšení cen by se arcit dodatečně zase vyrovnalo číselným zvýšením důchodů a na-

stala by bývalá reálná číselná rovnováha, jen že cenová čísla byla by vyšší. Ale tento rušivý účinek oktrojované kupní síly vydanými neuhrazenými bankovkami se nedostavuje, spíše naopak tyto neuhrazené bankovky působí uklidňujícím vlivem, pokud jsou vydávány do oběhu, jak za pravidelných okolností bývá, jen jako dočasná výpomoc na krátkou dobu, jako úvěry krátkodobé na nákup oběžných prostředků produkčních, a musí býti po skončené produkci a realizovaném prodeji produktu cedulové bance zpět splaceny. My již víme z oddílu o peněžích jednajícího, který účel tyto výpomocné peníze mají a kterak je možno takto umělým způsobem tvořiti kupní sílu a umělé finanční kapitály, aniž by tím pravidelný chod hospodářského života byl znesnadněn a porušen. Těmito krátkodobými úvěry se umožňuje podnikateli, aby produkční děj opakoval dříve, uzná-li za soukromohospodářsky pro sebe výhodné, než by jinak bez tohoto úvěru mohl, než totiž zpeněžil zásoby produktů z minulých produkčních údobí, aby mohl znovu nakoupiti surovin a znovu platiti mzdy a ostatní náklady produkční.

Nové statky se ani těmito ryzími úvěry, jako úvěry vůbec, jak samozřejmo, netvoří, ale umožňuje se zrychlená produkce dosavadními zařízeními produkčními a lepší jich využitkování pro produkci. Využije-li se tímto způsobem vydatněji těchto trvalejších zařízení produkčních, nahrazují se tím arcit nepřímou úsporné kapitály, z nichž se jinak tyto investice pořizují, a mohou tedy tyto úvěry působiti příznivě i v tom směru, že částečně nahrazují snad dokonce organizační chyby oněch podniků, jež byly založeny zbytečně v širokých rozměrech, jichž by nemohly bez této výpomoci ryzích úvěrů dosti využiti. Ale to je jiná stránka, o níž se tu nechceme rozepisovati, jež souvisí s otázkou poměru stálých investic podniku a kapitálu oběžného. Tyto ryzí úvěry mají účel jiný: dočasně zrychlit a tudíž i zvýšiti produkci danými oběžnými kapitály a předstihnouti touto zrychlenou produkcí pravidelný vzestup produkce, který je dán vznikem nových úsporných kapitálů, vždyť ten, kdo chce ve větších rozměrech produkovati anebo chce produkovati rychleji, než pravidelný chod produkce a její realizace připouští, musí míti novou, větší než dosavadní kupní sílu, ať již ze svých úspor nebo z úspor cizích.

Ale právě poněvadž je toto pohánění produkce umělé, z pravidelného chodu vybočující, chová v sobě i některá nebezpečí,

jichž se však za pravidelných okolností netřeba obávati. Hlavní otázkou totiž je, zda se vyrobená množství produktů dají také odbytí, zda najdou na trhu dostatečné poptávky. Tato obava zdá se při zběžném pozorování zbytečnou, neboť zvýšenou produkcí vznikají zvýšené důchody a ty skoupí ona zvýšená množství produktů. Jen že u nadhozené naší otázky nezáleží ani tak na podmínce, zda bude lze produkty odbytí, vždyť je zjev velmi vzácný, aby hospodářské statky nenašly vůbec odbytu, spíše jde o to, za které ceny se dají zpeněžit. Okolo soukromohospodářského zisku se celá záležitost točí, zda podnikatel na zvýšené produkci neprodělá. Musí býti proto každý podnikatel, který pomocí těchto úvěrů produkci uspišuje, velmi opatrný, aby jeho předpoklady neselhaly, zvláště když se mu produkce ještě zdražuje o úrok placený za tyto úvěry, kterýžto úrok bývá obyčejně již sám sebou, jsa úrokem výslovně konjunkturným, vyšším než ustálený úrok z úvěrů dlouhodobých.

Na druhé straně je až zbytečná starost o zájmy podnikatelovy, chce-li mu cedulová banka dělati jakéhosi »národohospodářského«
ochránce a klade si při povolování těchto úvěrů podmínku, že se povolují jen eskomptem směnek, vzniklých z pohledávek za prodané zboží, a nikoli tak řečených směnek finančních, jež představují ryzí úvěry osobní. Vždyť již samo toto kritérium není dosti bezpečné a dá se předpis ten přece jen obcházeti. Mimo to může býti týž produkt prodán v krátku několikrát po sobě a každý prodavač může směnku eskomptovati a dostane se tedy na totéž množství zboží do oběhu několikanásobný úhrn bankovek, a není to tedy vlastně také úvěr nepodložený, ryze osobní? Zvýšení oběživa nemá arcí v tomto případě do té míry rušivého vlivu, jak by se dalo čekati, poněvadž opakované obraty týmž množstvím zboží za dané období místo obvyklého obratu jediného vyžadují v témž poměru zvýšeného množství peněz, jako kdyby bylo zvýšeno samo množství zboží. Proto vyskytne-li se takovýto případ u bank necedulových, tím citelněji doléhá na jejich likviditu. A což když si podnikatel, který chce produkci uspišiti, opatří úvěr lombardem státních půjček, jejichž úsporných kapitolů státy přechasto užívají na běžná správní vydání státní anebo dokonce na ničení hospodářských statků, jako se děje za válek?

Jediné je nebezpečí, jež výdaj neuhrazených bankovek zmíněnými ryzími úvěry má, totiž aby se těchto výpomocných pro-

vozovacích krátkodobých úvěrů nezneužilo a neumistovaly se v trvalejších zařízeních produkčních, poněvadž pak by vskutku tvořily umělé trvalé finanční kapitály, jež by pošinuly rovnovážný poměr mezi dosavadními úspornými kapitály na jedné straně a hospodářskými statky na druhé straně, třeba že se i tyto umělé kapitály vydaly na produkci oněch trvalých zařízení a tudíž rovněž na úplatu za práci a jiné oběžné statky a vyváženy byly tedy zvýšenými obraty důchodů. Tomuto nebezpečí se v pravidelných případech dostatečně čelí tím, že se povolují tyto úvěry jen na krátkou dobu, jen eskomptem krátkodobých směnek a hledí se brániti tomu, aby se tyto směnky neprolongovaly, poněvadž pak je tu opravdová inflace peněz.*) Zajímavý opačný případ jsme viděli po světové válce v Německu: tam využil stát inflace papírových peněz na vodní stavby a na jiné investiční účely! Ovšem, jsou případy, že někteří podnikatelé nejsou dosti opatrní a hledí přes tato nebezpečí, která hlavně jejich majetku hrozí, využití takovýchto ryzích úvěrů buď k investicím, ač si zhoršují poměry své likvidity, anebo využívají jich k nepřiměřenému zrychlení a znásobnění produkce, ač výnosnost takovéto nad dané odbytové a cenové poměry zrychlované produkce je pochybná. A vyskytnou se snad dokonce i případy, že se využije těchto úvěrů podvodně, ale to vše jsou přece jen výjimky, a nemělo by se pro tyto výstřelky zbytečně brzdit produkci, pokud si podnikatelé berou na svá bedra starost o její výnosnost. Jediným regulátorem se strany cedulové banky by měla býti sazba úroková. Dá se totiž důvodně pochybovati, že by mohly cedulové banky lépe vycítiti, kdy je produkce soukromohospodářsky pro podnikatele nevýhodná nebo nebezpečná vzhledem k hrozícímu uváznutí odbytu, než sami podnikatelé, kteří cítí každý úspěch nebo neúspěch na vlastním těle, na svém soukromém vlastnictví, zvláště pokud nejsou cedulové banky a veškerý náš hospodářský život vy-

*) Stal se tedy pojmový lapsus, bylo-li řečeno v polemice r. 1926 vedené o tom, co se má u nás státi s penězi dávkou majetkovou z oběhu vzatými a státní správou cedulové bance předanými, že prý těchto peněz vůbec není, poněvadž byly Národní bankou znovu dány do oběhu eskomptem a lombardem. Vždyť tyto nově do oběhu dané bankovky jsou povahy naprosto jiné než papírové peníze, dávkou majetkovou z oběhu vzaté, třeba snad pro úsporu nákladů byly to tytéž »kusy«, které se prve vzaly dávkou majetkovou z oběhu. Také úhrn peněz dávkou majetkovou z oběhu vzatých a úhrn nově povolovaných eskomptů a lombardů nijak spolu nesouvisí.

zbrojen náležitými pomůckami a nemáme nijaké instituce ve velkém slohu řízené, jež by podávala spolehlivé a přesné informace ve všech směrech našeho hospodářského života. Na takovéto ústavy ke studiu »konjunktur« by ostatně snad prostředky cedulových bank nestačily, a není ani možno na nich jako na soukromohospodářských podnicích žádati, aby se do té míry nasazovaly, kdyžtě i ostatní obchodní banky mohou ryzí úvěry tvořiti zmíněnými povolovanými ryze osobními úvěry, jak svrchu zmíněno, ať již tím způsobem, že prodávají své vlastní finanční akcepty a takto nabytých »fiktivních kapitálů« užívají k povolování osobních úvěrů svým komitentům, nebo tak, že povolují svým komitentům ryze osobní úvěr do určité výše, překračující tím mez svých dosavadních aktiv, a dovolují jim v mezích tohoto úvěru libovolně čerpati jako z pravidelného účtu žirového, a tak po případě maří brzdicí vlivy banky cedulové. Jenže ovšem nemůže tento druh úvěru u necedulových bank nabýti značnějších rozměrů, poněvadž musí býti tyto úvěry vypláceny v mezích obíhajícího množství peněz a dotýkají se tedy citelně likvidnosti oněch bank, leč že by šlo o země, kde značnější měrou zdomácnělo placení pouhými převody v účtech.

V novější době budí také pozornost, že i spořitelny mohou svým vlivem, jehož nabyly značnými úspornými vklady u nich soustředěnými, zasahovati na trh úvěrových kapitálů a mohou diskontní politiku cedulových bank křížiti. Bývají totiž nabízeny tyto kapitály — ryze finančních úvěrů, jako jsou svrchu zmíněné akcepty bank se věc netýče — na trhu obyčejně levněji, to jest soukromá sazba diskontní, jak se říká, je nižší, než je té doby platná úřední sazba cedulové banky. Cedulové banky ztrácejí tímto způsobem bývalý svůj výhradný vliv na trh peněz a tím nepřimo i na trh kapitálů.

Naskýtá se dále otázka, zda může nastati v celém národním hospodářství, rozumějme u většiny soukromých podniků jednotlivců, přepětí úvěrové, jež by mohlo správný chod hospodářského ústrojí poškoditi?

Soukromohospodářský podnikatel hledí získati úvěrových kapitálů pokud může nejvíce, neboť jimi rozšiřuje svoji výdělečnou základnu. Jsou-li to úvěry »reálné«, totiž převedené na úsporné kapitály, musí býti opatrným, užívaje jich ve svém podniku, v trojím směru: nesmí krátkodobých úvěrů užívati k dlouhodobým investicím, musí zachovati náležitý poměr mezi

nehýbnými a hybnými součástmi majetkovými, včetně majetkových součástí z úvěrů pořízených, a musí zachovati náležitý poměr mezi svým vlastním jměním a jměním úvěrem opatřeným. V prvním případě hrozí mu nebezpečí, že by nemohl zpět vyžádané úvěrové kapitály dosti rychle vrátiti, a toto nebezpečí je tím větší, čím více je podnik zadlužen v poměru k vlastnímu jmění, poněvadž si pak těžko dovede opatřiti náhradný úvěr nový, a bude musiti část svého jmění po případě realizovati se ztrátou, jen aby mohl úvěr splatiti. Tato jeho soukromohospodářská ztráta je jen nepřímou ztrátou pro hospodářský soubor celonárodní: dosavadní vlastník pod cenou odprodaných součástí majetkových sice odprodejem ztrácí a tolikéž získává nový jich vlastník levným nákupem, ale dočasné ochromení výkonnosti bývalého podniku a po případě úprava části starého podniku na poměry jiné, znamená nejen snad ztrátu ušlého zisku podnikatelova, ale i ztrátu na důchodech dělnictva a ztrátu nezaměstnaností výrobních pomůcek. Ztratí-li při takovémto nuceném odprodeji podniku i věřitel část své pohledávky, je to pro celek ztráta zdánlivě jen nominální, neboť podnik tu zůstává, ale ježto podnik byl asi neekonomicky založen, byla tu přece jen zbytečně utracena část kapitálu, jež mohla jinak účinněji býti využítována.

Prohřeší-li se podnikatel, užívaje úvěru proti požadavku celkové úměrnosti pohotových a nepohotových aktiv, pak se vydává témuž nebezpečí, jenže ještě ve zvětšené míře, jako každý jiný podnikatel, který má poměrně malý oběžný kapitál, neboť podnikatel, který úvěru ve značnější míře dosud neužíval, může si po případě dopomoci k oběžnému kapitálu úvěrem, kdežto podnik úvěrem pracující, zvláště je-li úvěrově napjat, této záchranné cesty nemá a musí po případě výrobu zastaviti nebo obmezovati, nemaje na nákup surovin a na výplatu mezd. Zvláště nastane-li dočasná stagnace odbytová, octne se takovýto podnik brzy v úzkých.

Je-li konečně závod příliš úvěry zatížen v poměru k vlastnímu jmění, vydává se sice nebezpečí, že nedovede zmoci břemeno úrokové, ale mnoho tu záleží na ostatních okolnostech, hlavně na obratnosti podnikatelově. Je jistě pohodlnější pro něho, užívá-li úvěrů méně nebo jich neužívá vůbec, ale pak také méně vydělává. Proto udává-li se někdy poměr přípustné výše zatížení podniků na jednonásobný úhrn vlastního jmění, je toto pravidlo příliš theoretické, vždyť jsou i podniky téměř úplně na úvěr za-

ložené nebo v obdobných poměrech pracující, jako by byly vedeny úplně na úvěr, a prospívají výborně, kdežto naopak mnohý podnik tone ve jmění a nemůže nikam. Pro peněžní ústavy úvěry poskytující je arciť bezpečnější a příjemnější, nejsou-li podniky, jimž úvěr poskytují, příliš zadluženy, ale i to je spíše šablona než důvod, a je jistě společenskou nespravedlivostí, že se obvyčejně poskytuje úvěr těm, kteří jmění mají, a čím více jmění mají, tím se jim i p o m ě r n ě úvěry zvyšují, kdežto tomu, kdo jmění nemá, i kdyby byl sebe nadanější podnikatel, se úvěr nepovoluje, ač by jej právě on potřeboval nejspíše.

Ve všech těchto třech případech přepětí kapitálového úvěru jde tedy o poměry individuální a celkem o případy výjimečné, jež nemají na hospodářské poměry celého souboru národního značnějšího přímého vlivu. Ostatně nemůže ani dojíti v některé zemi na všeobecné přepětí těchto »založených« kapitálových úvěrů, vždyť — naproti zmíněným úvěrům ryzím — tyto úvěry se nedají uměle utvořit, jak víme, úhrn jejich je dán úspornými vklady peněžních ústavů v zemi, spíše naopak mohou v některé zemi nastati hospodářské škody, že nedovedou domácí podnikatele využití úsporných národních kapitálů a musí tyto kapitály hledati zaměsnutí v cizině. Také nesouvisí tyto kapitály úvěry s množstvím peněžního oběživa v zemi: může země, jež má veliké kapitálové úspory mítí obíhajících peněz poměrně méně než země kapitálovými úsporami chudá; rozhodují tu spíše zvyklosti při užívání peněz než samy poměry kapitálové a úvěrové. Přímý vztah mezi množstvím obíhajících peněz a úspornými kapitály je jen pak, když se kapitálové úspory neukládají u peněžních ústavů, nýbrž zůstávají v podobě peněz u strážatelů doma thesaurovány.

Jinak je u úvěrů ryzích, při nichž se tvoří nové fiktivní kapitály oběžné. Tu se povolené úvěry vydávají nejčastěji v podobě papírových peněz, v neuhrazených bankovkách. Toto rozmnožení oběživa má, jak víme, vypomoci dočasně podnikatelům, aby mohli rychleji produkci opakovati. Zde se tedy fiktivně vytvořenými prostředky platebními uvolňuje kupní síla, dočasně k nečinnosti vázaná v pohledávce za zbožím na úvěr prodané, aby se jí dalo dříve využití než bude tato kupní síla uvolněna. Tím, že podnikatel producent povolil odběrateli úvěr, přejímá vlastně zbytečně úkol peněžníka, neboť není věcí producenta, aby svými kapitály finančně posiloval odběratele obchodníka, a měl by tudíž

prodávati za hotové. Eskomptem obdržené směnky za zboží na úvěr odprodané přešinuje úkon na pravé místo, na banku, a dopomůže si k penězům, jako by byl prodal zboží za hotové. Ale eskompt u necedulové banky nestačí. Poněvadž v dnešních poměrech se úvěr tak rozmohl, že každý producent — at výrobce nebo velkoobchodník — musí svým odběratelům povolovati úvěr, a je množství obíhajících peněz přizpůsobeno poměrům produkčním tímto úvěrovým hospodářstvím vytvořeným, pokud se týče rozsahu produkce a její rychlosti, plyne odtud, že zrychlí-li se produkce nad tento obvyklý chod, je potřebí čeliti zrychleným obrátům statků jí vyvolaným, nemá-li nastati nedostatek platebních prostředků, zvýšeným množstvím peněz. Fiktivně vytvořenou kupní silou neuhrazenými bankovkami se tedy uvádějí předčasně hospodářské statky v pohyb, jež by zatím ležely ladem, a je správně, aby tato fiktivní kupní síla z oběhu zmizela, až bude příslušný produkční děj ukončen. Že se tímto způsobem zvyšuje produktivita, je jasno, a že je tedy v obecném prospěchu, aby se výdaj těchto výpomocných peněz dál.

Uvedli jsme také již, že není třeba se obávati zneužití tohoto úvěru, i kdyby se povoloval eskompt u smének finančních, pohledávkou za prodané zboží nepodložených, po případě eskomptem warantů zboží neprodaného, ve skladištích uloženého, jen když je znemožněno, aby těmito úvěry do oběhu dané bankovky zůstávaly trvale v oběhu. Příklad tento nastává arciť, stane-li se eskomptovaná směnka nedobytnou, pak zůstanou vskutku při jejím eskomptu vydané bankovky v oběhu trvale a způsobují inflaci. Ale tyto případy jsou celkem řídké a nemohou mít na celkové hospodářské poměry vlivu. Ještě snad řidčeji vyskytne se takovýto případ nedobytnosti úvěru při zmíněných ryzích úvěrech bankovních, poněvadž při nich utrpí ztrátu sama banka úvěr povolující, což ji nutí k větší opatrnosti, kdežto u cedulové banky tvoří nedobytná směnka na delší dobu položku do jisté míry jen průběžnou: na jedné straně ztrácí banka sice směnečnou pohledávku, na druhé straně však vydané bankovky, jež jsou pasivem banky, nebudou jí předloženy k výplatě, jsou-li bankovky nesměnitelné, dokud nebudou všechny bankovky z oběhu vzaty.

Celkem lze tedy říci, že ani úvěry reálně kapitálové, ani úvěry ryzí za pravidelných okolností, předpokládáme-li obvyklou kupeckou poctivost a opatrnost, nemohou vybujeti nijakou pro celek hospodářsky nebezpečnou měrou a nemůže jich býti ani

zneužito do té míry, aby se musily proti nim stavěti nějaké násilné umělé hráze. Poměrně nebezpečnější stávají se úvěry v dobách krisí odbytových, poněvadž pak nedají se realizovati ani úvěry dobře majetkem podložené a mívá dnešní vzájemná spleťtost úvěru v takovýchto dobách za následek, že jeden podnikatel strhuje do illikvidity druhého. Ale i za takovýchto krisí je mnohem lépe, nevypovídají-li se poskytnuté dobré úvěry a povolují-li se rozumně solidním podnikatelům třeba i úvěry nové, a umožní se jim, aby těžké tyto doby snáze přežili.

V takovýchto mimořádných dobách dostávají se soukromohospodářské banky, zvláště banka cedulová, vskutku někdy i do kolise se svými výdělečnými zájmy a vyskytují se v novější době ve spojení se snahami socialisačními hlasy, aby byl úvěr pro jeho veliký vliv na vývoj produkce postátněn nebo znárodněn. Jak by věci pak vypadaly?

S dosavadním úvěrem reálně kapitálovým by se mnoho dělati nedalo. Je umístěn v soukromohospodářských podnicích a nemohl by tak snadno odtud býti vybaven, neměla-li by se produkce úplně ochromiti. Kdyby se soukromé vlastnictví půdy a produkčních hmotných pomůcek zrušilo a zrušilo se zároveň soukromé vlastnictví úsporných kapitálů, jak se za to přimlouvají některá radikální křídla socialistická a dala se produkce nějak na společný účet kolektivity, pak arcit odpadl i úrok a nemusila by produkce ani vykazovati soukromohospodářského zisku. Pak by však také nebylo prostředků na rozšíření a zvelebení produkce a musil by se asi přece jen k tomu účelu nějaký peníz z výnosu produkce zadržeti. Ale rozhodnouti, kolik se má zachytiti a jak by se tato zachycená nucená úspora měla mezi různá odvětví produkční rozdělití — jesti v dnešních poměrech velmi důležitou funkcí úroků, že řídí příliv a odliv kapitálů z jednoho oboru produkce do oboru druhého — kolik se z něho má investovati v trvalých zařízeních a kolik ponechati jako produkční kapitál oběžný, by nebylo úkolem snadným. Že by nemohly býti produkty za této nové organisace o úrok levnější, je jasno. Snad by se jedině dalo ušetřiti, co někteří dnešní velkokapitalisté utratí zbytečně přepychově, ale co to v poměru k celku znamená?

Za dnešních poměrů tvoří největší úspory samy finanční kapitály, poněvadž vlastníci jejich nestráví úroků, které jim tyto kapitály vynášejí, kdežto kdyby byly tyto kapitály zkonfiskovány a užívala »národní« produkce produkčních pomůcek,

z úvěrů pořízených, na příště zdarma a nucené úspory se rozvrhly a připočetly k cenám produktů, byl by rozdíl jen theoretický: nelišil by se v ceně produkční úrok z úvěrových kapitálů produkčních a z finančních kapitálů vůbec, ale započítán v ceně produktů by byl jako příspěvek na rozšíření a zvelebení národní produkce a stejně by jej musili konsumenty zaplatiti.

Choulostivější poměry by se mohly vyvinouti po odstranění úvěrů ryzích, zvláště neuhrazenými bankovkami vyplácených. Kdyby se úvěr při prodejkách vůbec nepovoloval, zrušil se a prodávalo se jen za hotové, pak by se zdálo, že nemusí býti ani na druhé straně zmíněný výpomocný úvěr produkční, kterým se využívá zatímně ladem ležících pohledávek za zboží na úvěr prodané. Snad by se tedy tímto způsobem poměry mohly zjednodušiti a ozdraviti, uvážíme-li, že úvěr při prodejkách povolovaný je na konec téměř vždy úvěrem spotřebním a ten je jakousi hospodářskou anomálií. Ale ve skutečnosti mají se věci jinak. Úvěr, který povoluje producent odběrateli má také účel jiný. U mnohých odvětví neshoduje se údobí produkční s údobím spotřebním: v některých odvětvích je produkce sezonní a spotřeba je po celý rok stejnoměrná, jako u produktů zemědělských a průmyslu zemědělského, v jiných odvětvích je naopak spotřeba sezonní a produkce ustavičná. V prvním případě umožňuje producent prodejem na úvěr velkoobchodníkovi, aby mohl zbaviti konsumenta povinnosti, že by si musil v době produkce zakoupiti zásob na celý rok, tuto starost o zabezpečenou spotřebu na celé období produkční přejímá na sebe velkoobchodník, který je rovněž producentem v našem širším smyslu, ať již sám, nebo zároveň s producentem v užším smyslu. V druhém případě povoluje producent odběrateli úvěr v zájmu svém: aby si po skončené produkci vyprázdnil sklady a aby mu zbytečně v zásobách netrčel kapitál; opatří-li si pak zmíněný finanční úvěr jako protiváhu úvěru, který byl sám povolil, umožní se mu, že může produkci si rovnoměrně rozdělit na celý rok, nezávisle na sezonních výchylech spotřeby.

Zrušením úvěru přestala by arcit i tato jeho vyrovnávací funkce. V prvním uvedeném případě by bez úvěru věci šly také, a snad by se dokonce zdálo, že by produkty mohly i zlevnit, když by se nemusil v cenu jich započítávati úrok za tyto úvěry placený. Producentské komunitě by pak mohlo býti jedno, zda prodá produkt hned či později, a ovšem mohlo by jí také býti jedno,

zda produkce trvá déle nebo kratčeji. Ale věří někdo, že by se tímto způsobem produkovalo hospodárněji než nyní? Ještě ne-hospodárněji by se utvářily poměry v případě druhém, kdyby se měla zavést produkce dle okamžitého konsumu kolísavá, časem podprůměrná, časem nadprůměrná. Dnes se dostávají sice také chronické krise, jež produkci těžce poškozují a připravují sou-kromohospodářské podnikatele o nadprůměrné zisky, jichž v do-bách výhodné konjunktury nabyli, ale produkce zesocialisovaná, při níž by bylo zrušeno soukromé vlastnictví a úvěr, by z krise nevycházela, její krise byla by vleklá a sotva vyléčitelná.

Jiné směry socialistické se domnívají, že by se posloužilo děl-nictvu, kdyby úvěr byl jen postátněn, nikoli zrušen, tedy přede-vším aby i všechny banky byly postátněny. Je pravda, všechny banky, nejen banky cedulové, musí konati i dnes, přes svoje soukromohospodářské cíle, také úkoly »národohospodářské« právě povolováním a řízením úvěrů tam, kde se nejlépe uplatní se zřetelem na prospěch celonárodního souboru hospodářského.

Ale domnívá se někdo, že by státní obchodní banky byly bystřejší ve svých postřezích, že by byly hybnější a mohly po-skytovat levnější úvěry než dnešní banky soukromopodnikatel-ské? Spíše již mohly by býti cedulové banky bankami státními, u nich nastává vskutku často kolise při povolování úvěrů mezi soukromohospodářskými zájmy jejich akcionářů a zájmy celo-národními — ovšem u těch mají pronášené obavy pozadí jiné, totiž aby stát nezneužil emisse bankovek pro své účely správní — ale přes to i tu, pokud dosavadní zkušenost učí, lépe úkolu svému vyhovují cedulové banky soukromohospodářsky vedené.

Tržba vnější. Měna.

Jako za dnešních poměrů téměř není hospodářství jednotliv-ců úplně soběstačných, tak také není soběstačných zemí. Každá země kupuje z ciziny a prodává do ciziny. Země agrární vyvá-žejí do ciziny přebytky zemědělských plodin a kupují z ciziny stroje a spotřební tovary průmyslové, země průmyslové naopak kupují z ciziny potraviny a průmyslové suroviny a prodávají do ciziny výrobky průmyslové, země obchodní pak opatřují pro ci-zinu přepravu zboží a konají pro ni práce a služby prostředko-vatelské; země kapitálově chudé mívají z ciziny vypůjčené fi-